

480 Ft (MME-tagoknak térítésmentes)

MADÁRTÁVLAT

Madártani és természetvédelmi folyóirat

XI. évf. 5. szám – 2004. szeptember–október

Túzokok dürgése ● Gyöngybagoly-matuzsálem ● Sárosfői kirándulás

CINEGÉK ROKONAI

Lapunk előző számaiban a cinegefélék Kárpát-medencében előforduló fajait vettük sorra, ezúttal pedig a tágabb rokonság hazai képviselőit mutatjuk be.

A függőcinegét korábban gyakorta a cinegefélék közé sorolták, napjainkban általában külön családban említik őket. A csoport tagjai kis termetű, hegyes csőrű madarak. A nálunk is előforduló függőcinege (*Remiz pendulinus*) a folyók és tavak partján álló fákra szövi mesteri fészket. Ugyancsak különleges fészket készít a korábban szintén a cinegék közé sorolt őszapó (*Aegithalos caudatus*). E fajt különleges farktollai alapján bármely hazai madártól könnyen elkülöníthetjük. Az őszapó jellemzően erdőkben fészkel, kóborlásai során azonban csapataival más élőhelyeken is találkozhatunk. A manapság a timáliafélék közé sorolt barkóscinegét (*Panurus biarmicus*) régebben szintén a cinegefélék között tartották számon, más szakmunkákban pedig a papagáycsőrű cinegék rokonságában (Paradoxornithidae) kapott helyet. E faj a nádlevelek közé építi fészket, amely – eltérően a függőcinege és az őszapó fészktől – felülről nyitott.

Barkóscinege

Hosszú, okker- vagy vörösbarna fark; az öreg hím jellegzetes fekete barkót visel, feje hamuszürke, csőre élénk narancssárga

Öreg tojó: a fejtető szürkésbarna vagy barnásfehér; nincs fekete bajszsávja

A törzsalak (ssp. *caudatus*) öreg példányainak feje fehér

Fiatal hím: a barkó még fejletlen, a csőr sárga

Fiatal tojó: a csőr feketés vagy szürkésbarna

Öreg tojó: keskenyebb „álarc”, a hát fakóbb

Fiatal: a fej szürkés krémszínű

Őszapó

Hosszú fekete fark (a szélső tollak fehérek). A test fehér, fekete és rózsaszínes árnyalatú. Az *europaeus* alfaj fején sötét sáv húzódik

Függőcinege

Öreg hím: a fejen széles „álarc”, a hát mély gesztenyeszínű

Grafika: Kókay Szabolcs - www.kokay.hu

Kiadja a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület (MME) kiemelten közhasznú társadalmi szervezet

A természet szolgálatában!

1121 Budapest, Költő utca 21.
Tel: 275-62-47
Fax: 275-62-67
www.mme.hu

Főszerkesztő: Ujhelyi Péter

Munkatársak:

Bagyura János Ragadozóvédelem
Drexler Szilárd MME-hírek
Fatér Imre Tűzokvédelem
Hadarias Tibor Faunisztika
Halmos Gergő Természetvédelem
Karcza Zsolt Vonuláskutatás
Kókay Szabolcs Madárhatározás
Kovács András Natura2000
Lovászi Péter Gólyavédelem
Magyar Gábor Általános madártan
Nagy Károly Monitoring
Péchy Tamás Rákostivipera-védelem
Szabó Balázs Fontos Madárelőhelyek
Szép Tibor Általános madártan
Vándor Barbara Környezeti nevelés
Varga Gábor Web-hírek

Tudományos tanácsadók:

Aradi Csaba (Hortobágyi Nemzeti Park)
Csányi Vilmos (akadémikus, ELTE Etológiai Tanszék)
Csorba Gábor (Magyar Természettudományi Múzeum Állattára)
Csörgő Tibor (ELTE Állatszerveztani Tanszék)
Fekete Gábor (akadémikus, MTA Ökológiai és Botanikai Kutatóintézet)
Kordos László (MAFI Országos Földtani Múzeuma)
Láng István (akadémikus, MTA elnöki tanácsadó)
Molnár V. Attila (Debreceni Egyetem, Növénytan Tanszék)
Papp László (akadémikus, MTA-MTM Állatökológiai Kutatócsoport)
Somogyi Péter (akadémikus, Anatomical Neuropharmacology Unit, University of Oxford)

Fotográfiai tanácsadók:

J. Artyuhin • Bécsy László • Berta Béla
• Forrány Csaba • Kalotás Zsolt
• Kármán Balázs • Novák László
• Streit Béla • Suhayda László • Vízir János

Tipográfia: **Gór András**

Tördelés, nyomdai előkészítés: **Kitaibel Bt.**
Szerkesztőségi titkár: **Bányai Lászlóné**
Terjesztés: **Harangi István**

Alapító főszerkesztő: **Schmidt Egon**
Felelős kiadó: **Horváth Zsolt** ügyvezető igazgató

Nyomás és kötés: Korrekt Nyomdaipari Kft.
Felelős vezető: **Barkó Imre** ügyvezető igazgató

ISSN 1217-7156

Támogatóink:
Nemzeti Kulturális Alap
Központi Környezetvédelmi Célprogram

A címlapon: **Dankasirály – Kalotás Zsolt** felvétele
Címlapterv: **U.P.**

Kéziratokkal és lapszerkesztéssel kapcsolatos információk:
www.madartavlat.hu

Köszönjük felajánlását!

Az ősz a madárvonulás ideje. Megannyi madár készülődik, majd indul hosszú útjára, mi pedig reménykedünk, hogy közülük mind többen visszatérnek hozzánk tavasszal. De nem csupán e látványos esemény miatt várjuk évről évre az ősz beköszöntét! Ilyenkor tudjuk meg, hogy az állampolgárok felajánlásából mennyi személyi jövedelemadó 1% gyűlt össze az MME részére. Nagyon fontos forrás ez számunkra, hiszen a folyton változó feltételrendszerek sűrűjében ez az egyetlen olyan bevételünk, amelyre biztosan számíthatunk. Az ily módon számunkra juttatott összeget hagyományosan a természetvédelmi szemléletformálás, környezeti nevelés területén használjuk. Tesszük ezt azért, mert meggyőződésünk, hogy társadalmi szervezatként elsődleges feladatunk és felelősségünk, hogy aktív részt vállaljunk az elkövetkező nemzedék és a társadalom környezeti tudatosságának formálásában.

Ez az 1% alkalmas arra is, hogy segítségével mérjük tevékenységünk sikerességét, és érzékeltesük a társadalomban betöltött helyünket. A 2003-as évben elért 13 451 422 forint után a legfrissebb információk alapján az idei évben 13 416 619 forintot kaptunk az Önök jóvoltából. Köszönjük!

Ezt az összeget a statisztikák alapján átlagosan 2500-3000 személy adta össze. De vajon valóban csak ennyi embernek lenne fontos az a munka, amelyet az MME végez? Nem hinném! Bár néha szeretnénk azt gondolni, hogy semmi nem lehet fontosabb, mint a saját munkánk, de el kell fogadnunk, hogy természetvédelmi célok érdekében nehezebb mozgósítani az embereket, mint például egy beteget gyógyító intézmény vagy egy állatmenhely érdekében. Különös „verseny” ez, ahol a tét nem csupán a megszerezhető összeg nagysága, hanem az, hogy a szervezet által vállalt feladatokhoz lesz-e biztos háttér? Ebben a versenyben tagjaink jelesre vizsgáztak, hiszen az 1%-os támogatás közel 90%-át tagtársaink juttatták számunkra. Ezt külön köszönjük!

Tagjaink száma a családi tagokkal együtt mára már meghaladja a 8400 főt, és ez a szám öröndetesen növekszik. A magyar lakosság közel 50%-a senkinek nem adja oda adója 1%-át, noha mindössze évente egy percet kellene az ügry fordítania. Kérjük, segítsen nekünk abban, hogy ebből a tömegeből minél többen gondolják úgy Öönhöz hasonlóan, hogy ezzel az egy percnyi gesztussal minket támogatnak. Mi pedig ígérjük, hogy az egy perces gesztusért cserébe egész éven át értékes programokat és kikapcsolódást biztosítunk.

Horváth Zsolt

Tartalom

■ Motkó Béla - Vetési Gabriella: Tűzokdűrgés - Megfigyeléseink egy bihari dűrgőhelyen	4
■ Motkó Béla: Képelemzés helyett múltidézés	7
■ Szomszédolás - A Tűzokvédelmi Program munkatársai Ausztriában	7
■ Halmos Gergő - Karcza Zsolt: Gyöngybagoly-matuzsálem	8
■ Bősze Szilvia és Bakó Botond: Vörös és szürke	10
■ Fuisz Tibor István: Szárnybontás	12
■ Fuisz Tibor István: „Szemtől szemben” Frans Lanting képeivel	13
■ Zöld hírek	14
■ Esther Verhoef - Aad Rijs: Viadorok, fönixek, selyemtyúkok	16
■ ifj. Vasuta Gábor: A nemeshanyi Sárosfői-halastavak	18
■ Ujhelyi Péter: Fekete - fehér - igen - nem?	20
■ Kovács Gyula: A talaj szerves anyagai	21
■ Csipogó: Nádai Béla: Ki kopog, mi kopog?	22
■ Madártárlat	23

TÚZOKDÜRGÉS

Megfigyeléseink
egy bihari
dürgőhelyen

A természetvédelemben mindig nagy szerepe volt az önkéntesek munkájának. A különböző felmérő munkák mellett mindig akad hadrafogható ember az aktív természetvédelmi munkákhoz is (fészekörzés, gyűrűzés, odútelepítés stb.). Munkájuk további igen értékes részét képezik azok a megfigyelések és az azokból származó adatok, amelyeket az élőhelyeket járva szintén ők szolgáltatnak a természetvédelmi ismeretek gyarapodásához; ez utóbbi tevékenység igen értékes módja, mikor ezek az információk publikálásra kerülnek és a szakmai közönség is tanulhat belőlük. A Túzokvédelmi Program ebben az évben Vetési Gabriella egyetemi hallgató személyében kapott segítséget, aki szakdolgozat írásához kérte a program szakmai útmutatását. A témajavaslat kiötlése nem okozott komolyabb fejtörést, hiszen minden tavasszal élénk érdeklődéssel figyelem (ha lehetőségem engedi, fényképezem is) a túzokok életciklusának legmozgalmasabb és leglátványosabb időszakát, a túzokdörgést. Megfigyeléseim azonban mindig alkalmyszerűek és rendszertelenek voltak, ami pedig nem felel meg a tudományos szintű feldolgozás igényének. Gabi jelentkezése tehát éppen kapóra jött, hogy egy munkaterv alapján szisztematikusan foglalkozzunk ezzel az igen izgalmas kérdéssel.

A vizsgálat helyszínül a Bihari-sík egyik hagyományos dürgőhelyét választottuk. Ez a terület Báránd, Sáp, Bihardancsháza, Nagyrábé és Biharnagybajom települések mozaikos tájszerkezetű (ösgyepes és mezőgazdasági kultúrák váltakozása) határában található. Közkeletű nevén ezt a több ezer hektáros területet Ásványnek nevezik, amelynek arculata a vízrendezések előtt még alapvetően más volt. Bihardancsházához esik legközelebb az Ásvány legmagasabb kiemelkedése, egy kunha-

lom (Béka hlm.). Ennek teteje ideális helyszín volt a madarak zavarásmentes megfigyeléséhez, amelyhez kézitávcsövet és teleszkópokat használtunk, az eszközök sorát pedig stopperóra és jegyzetömb egészítette ki.

A megfigyeléseket 4 héten keresztül 8 alkalommal a túzokok nászidőszakának derekán, áprilisban végeztük. Szigorúan véve a nászidőszak ennél lényegesen hosszabb. A kakasok a téli időjárás függvényében már a tél utolsó hónapjában „átöltöznek”, nyugalmi ruhájukat felcserélik a nászidőszak díszesebb mentéjére, és elfoglalják az ismert dürgőhelyeket. Tréningező kakasokat ezt követően már március elejétől láthatunk, de ekkor még nem történik párzás. Meleg tavasszon, március végén már indul a dürgés fő időszaka, amely eltart április végéig, május elejéig. Az ivarérett tojók zöme ekkor párzik a kakasokkal, majd a dürgőhelytől kisebb-nagyobb távolságban elkezdik a fészkelést. Azon sem kell azonban csodálkoznunk, hogy dürgő túzokkakassal egész májusban, de elvéve még júniusban is találkozhatunk. Ezeknek a kései dürgéseknek igen praktikus a magyarázata: a kakasoknak mindaddig „készültségben” kell maradniuk, amíg lehetősége van annak, hogy párzásra kész tojók felkereshetik őket. Az ilyen „kései” tojók általában már sarjúköltésre készülnek, többnyire azért, mert az első fészkekajuk valamilyen ok (kaszálas, ragadozó, zavarás) miatt megsemmisült.

Napszakra vonatkozóan a túzokdörgés legintenzívebb időszaka a hajnali, kora reggeli, délelőtti, valamint a délutáni és kora esti órákra esik. Minthogy kőbe vésett szabályok e tekintetben nincsenek, a legmelegebb déli órákban is figyeltünk meg dürgő kakast, sőt, irodalmi adatok és saját megfigyeléseim szerint egyes madarak dörögnek holdfénynél, illetve a napnyugtát

© MOTTKÓ BÉLA

„Bandázó” túzokok

követő és napkeltét megelőző (majdnem teljesen sötét) időszakban is. Az időjárás a dürgés intenzitását szintén befolyásolja. Mondhatjuk, hogy áprilisban nem lehet olyan rossz idő, hogy a kakasok ne dörögjenek, de a csendes, mérsékelt meleg, napfényes időjárásban a legélénkebb a madarak tevékenysége.

A túzokok dürgése tradicionálisan gyepnövényzethez kötődik. A Biharban a dürgőhelyek centruma minden területen gyepvegetáció, de a kakasok a szomszédos kultúrákat (gabonavetések, lucernatáblák, ugarok) is használják. Megfigyeltük, hogy április elején a kakasok mozgása inkább a gyepekre és azokon belül is szűkebb területekre korlátozódik, míg az idő előrehaladtával egyre szétszórtabban foglalnak területet, gyakrabban használják a környező kultúrákat. Ez összefüggésben van azzal, hogy később a fészkek egy része is itt létesül. (Szakmai berkekben régóta tudott dolog, hogy a költés megkezdésekor a kakasok egy része – őket nevezzük örkakasoknak – a kotló tojók környezetében maradnak, de tevőlegesen nem vesznek részt sem a költésben, sem a fiókanevelésben.) A dürgőhelyek növényzeténél fontos annak magassága is, ezért csapadékos tavasszon, ha a nedvesebb réteket hamar felveri az ecsetpázsit, a túzokok a szomszédos alacsonyabb kultúrákat keresik fel.

A madarak világában a dürgés (dürgési viselkedés) korántsem csak a túzokfélékre jellemző, olyannyira nem, hogy a madárfajok jelentős részénél a nászjátékot és a hím egyedek „széptevését” is ezzel a fogalommal jelöljük. A dürgés minden fajnál bonyolult szertartás, amelynek célja a tojó csalogatása, vizuálisan és/vagy akusztikusan megmutatva a hím egyed utódnemzésre való alkalmasságát. Ennek érdekében a dürgő madár, az adott faj alkati sajátosságaiból következően a lehető leghatásosabb testtartással, jellegzetes mozgással, tánccal, színei, dísztojai fitogtatásával, erre az időszakra jellemző hangadással, esetenként elképesztően elváltoztatott alakokkal igyekszik felhívni magára az általában szerényebb külsejű tojó figyelmét.

A túzokfélék esetében a dürgés minden fajnál igen látványos nászviselkedés, de eltérő formációkban zajlik, olyannyira, hogy az tipizálásra is módot ad (felröppenős, futkározós, ugráló stb. dürgés). A mi túzokunk (*Otis tarda*) kakasainak dürgése az úgynevezett „felfújós” típusba sorolandó. Ennek során az addig peckesen lépegető ivarérett túzokkakas egészen döbbenetes

alakváltozáson megy keresztül. Viszonylag egységes irodalmi leírás szerint a kakasok a teljes dürgésre jellemző testhelyzet felvételéhez a következő fázisokon keresztül jutnak el: 1. tollazat ellazítása 2. nyakfelfújás szakasza (torokzacskójába, nyelőcsövébe levegőt présel). 3. szárnyleengedés és kifordítás szakasza (a kakas a szárnyait kéztőízületnél kifordítja, olyannyira, hogy az alsó fehér tollazat szíromszerűen kibomlik). A dürgő madár alig hasonlít korábbi önmagára, egész megjelenése kibomlott fehér rózsára emlékeztet, domináns színe ekkor a fehér, bajusztollai a labdányira felfújott torokzacskó miatt az égnek merednek, nyakának két oldalán kékes sávokban előtűnik a nyak bőre. A teljes dürgésbe átváltott kakas ezt követően ide-oda, illetve harmad- vagy negyedfordulatokkal körbe-körbe tipeg, közben kifordított szárnyai fel és alá himbálózhatnak. Nagyon érdekes, hogy a felfújott torokzacskó mindezen rázkódó

Verekedő fiatal kakasok

széptevés közben közlő jól hallható buffanó hangot hallat. Ezt a hihetetlen és szavakkal nehezen érzékeltethető alakváltozást azonban csak az ivarérett, 4-5. életévüket már elért kakasok tudják produkálni. A fentiekben említett 3 pontos leírás azonban meglehetősen leegyszerűsített képe az öreg kakasok nászviselkedésének. A klasszikus mozdulatsoron kívül több olyan átmeneti forma és testtartás van, amelyek a nászidőszakban lévő kakasokra éppen olyan jellemzők. Többször megfigyelhetünk, hogy a teljes dürgési pózból némileg „visszaengedett” kakas jellegzetes szárnytartással, de továbbra is felfújott nyakkal, sietős léptekkel odébb megy, majd ismét dűrögni kezd. A teljes dürgésben eltöltött idők mérése során is találtunk meglepő dolgokat, eltéréseket az irodalmi közlésekhez képest. Az öreg kakasok teljes dürgésben eltöltött ideje kapcsán általában 1-8 perc közötti időt mértünk, de több alkalommal 10 percnél is többet, sőt 20 percet meghaladókat is. Az igen hosszú ideig dűrgő (azt esetleg néhány „nyakfelfújó” meneteléssel megszakító) kakas esetében azt azonban el kell mondani, hogy minden esetben láttunk a csábító közelében feltűnő tojót vagy tojókat, így azok stimuláló hatása ezekben az esetekben bizonyos.

További érdekesség a dűrgőhelyeken feltűnő fiatal kakasok viselkedése. Ezek sem tétlenkednek. Dürgési próbálkozásaik az ivarérett kakasokhoz képest még csak leegyszerűsített „paródiáknak” hatnak, de így a maguk módján már gyakorolnak a „felnőtt évekre”. A fiatal kakasok általában együtt mozognak, de előszeretettel tartózkodnak egyik-másik öreg kakas környezetében, és olykor azokhoz hasonlóan – szemünknek, értelmünknek felfoghatatlan inger hatására – egyszerűen egymásnak esnek és hosszú percekig kereszttől civakodnak.

Párzás megfigyeléséhez ez alkalommal nem volt szerencsénk, de korábban már szemtanúja voltam ennek a ritkán látható történésnek. A dürgés tulajdonképpen célja érdekességében semmivel sem marad el a magáról megfélelgetett dürgő kakas látványától. Magát az eseményt hosszabb-rövidebb ideig tartó ismerkedés, a tojót részéről alapos szemrevételezés előzi meg. A már leírt módon tipegő, rázkódó kakast a tojót többször körbesétálja, olykor-olykor odacsíp szétálló tollazatához, de volt alkalom megfigyelni, hogy szemügyre veszi a kakas kloákájának tájékát is. A körbejárkálás nemcsak a tojót részéről történik, hanem a felhevült kakas is körözni kezd. Kifordított szárnyának végével lapogatja a tojót hátát, vélhetően a tojót erre

való reakciója mutatja annak párzási hajlandóságát. A kopuláció gyorsan és – mértékünk szerint – meglehetősen drasztikusan zajlik le. A dürgés csúcspontjára jutott kakas a nálánál lényegesebb kisebb tojót szinte a földre tiporja, közben annak fejét és tarkóját erős csörvágásokkal ütlegeti; Széll Antal (KMNP Ig.) egy alkalommal 86 ilyen vágást számolt meg.

A tűzokok párzásával kapcsolatban nem mellőzhető a többi kakas sajátos viselkedésének említése. A nászjátékba feledkezett, illetve párzáson „kapott” madarakra a környéken lévő kakasok igen érdekesen reagálnak. A szélrózsa minden irányából, izgatott testtartással, előrenyújtott nyakkal, horkanó hangok kiadása közben a párhoz rohannak, majd ott leplezetlen izgalommal szemlélik az eseményeket (amivel olykor magát a párzást is meghiúsítják).

A tűzokdűrgés egyike hazánk leglátványosabb és legérdekesebb természeti jelenségeinek; grandiózus jellegét többen a szarvasbögés fenségéhez hasonlítják. A tűzokok dürgésével és nászviselkedésével kapcsolatban további nagyon sok érdekes kérdés merül fel. A megfigyelések alkalmával mindig történt valami érdekes dolog, ami az ott töltött órákat szinte percekre zsugorították. Sajnos itt terjedelmi okokból mindezekről nem adhatunk részletesen számot, de írásunknak nem is ez, mint inkább a figyelemfelkeltés volt a célja. Figyelemfelkeltés, de nemcsak a dürgésre, hanem magára a tűzokra is, amelynek védelmét, megőrzését segítséget egyesületünk kiemelt feladatának tekinti.

Motkó Béla és Vetési Gabriella

Képelemzés helyett múltidézés

Baráti körben sokszor megfordultunk a Szűcs családnál. Az ilyen látogatások alkalmával mindig sokat beszélgettünk a rokonság múltjáról, köztük a család valaha volt tanyájáról, Karcag botonási határában. Hallgatjuk a Papát; meséli fiatal éveinek gazdagságát, közben a poharakat teletölti, hamiskásan kacsint... persze tudják, hogy „tűzokos” vagyok, olykor megfordulok a botonáson is (a tanyát már csak az a hét, egyformán nyolcvanéves margitai tölglyfa jelzi, amelyeket egykor az Erdélyből érkező Nagypapa hozott a zsebében).

Történt egyszer, hogy Pista barátom kezembe nyomott néhány felvételt, ami a további böngészéssel összesen tízre egészült ki. Háznál nevelt tűzo-

kok, elvegyülve a gyerekek, felnőttek, apró- és lábasjóságok között. Ezeket a madarakat kotlós költötte ki, mert a kaszálás-kor árván maradt tojásokkal valamit kezdeni kellett. Sok tűzok élt valamikor arrafelé (is), mára csak néhány maradt.

A világ dolgai követhetetlen gyorsasággal változnak. Sok töprengésre ad okot a tűzok jelene, még többre a jövője. Érdekes ilyenkor ezeket a – Pistiek komódjában több mint ötven évig pihenő – képeket elővenni; közöttük is a kedvencemet, amely ma már sokkal több, mint egy fénykép; de hogy valójában mi, azt már döntse el mindenki maga. Én csak annyit mondhatok: köszönet a képekért és az igaz mesékért!

Motkó Béla

Szomszédolás

A TŰZOKVÉDELMI PROGRAM MUNKATÁRSAI AUSZTRIÁBAN

Az ausztriai Illmitzben 2004. szeptember 14-18. között került megrendezésre a tűzokvédelmi tudományos tanácskozás, majd ezt követően a tűzokvédelemmel kapcsolatos egyezmény aláíróinak találkozója. A rendezvénynek a Fertő-tavi Nemzeti Park Illmitz-i látogatóközpontja adott helyet, amelyet kócsagvári (Fertő-Hanság Nemzeti Park Igazgatósága, Sarród) szállásunkról 20-25 perc alatt elérhettünk.

A magyar delegációt a szakminisztérium munkatársai, az érintett nemzeti parkok szakemberei és egyesületünk delegáltjai alkották. A MME Tűzokvédelmi Programját Fatér Imre (programvezető), Halmos Gergő (természetvédelmi igazgató) és Motkó Béla (tűzokvédelmi kutató) képviselte.

A szimpózium szakértő vendégei Európa azon országaiból érkeztek, ahol a meglévő állományok még fokozottabb védelme a cél, vagy pedig a tűzok már kipusztult, eseti előfordulású, de remény lehet a visszatelepítésre (repatriációra). A vendéglátó ország szakemberei mellett találkozhattunk spanyol, orosz, ukrán, török, szlovák, cseh és német kollégákkal, de Horvátország, Bulgária, az Egyesült Királyság és Macedónia is képviseltette magát.

A három napos szakmai találkozó első két napján az előadóké volt a fő szerep, a harmadik napon pedig kiránduláson vehettünk részt az ausztriai, majd a magyar oldalon.

Az elhangzott előadások egyik gerincét azon beszámoló alkották, amelyek meghatározó kérdése a faj jelenlegi állományadatainak összesítése volt. Ennek alapján a tűzok (*Otis tarda*) európai állománya a következők szerint alakul:

Albánia: 0, Ausztria: 107-140, Bulgária: 0-10, Horvátország: nincs adat, Csehország: 1-6, Németország: 85, Görögország: nincs adat, Magyarország: 1 300, Macedónia: nincs adat, Moldova: 0, Portugália: 1435, Románia: nincs adat, Oroszország: 8000-10 000, Szerbia-Montenegró: 30-36, Szlovákia: 10, Spanyolország: 23 300, Törökország: 700-1200, Egyesült Királyság: 0, Ukrajna: 640-850.

Az összesítés szerint a tűzok európai állománya: 35 600-38 500 példány. Ez egy igen érdekes adat, ugyanis a tíz évvel ezelőtti összesítéshez képest jelenleg 5000-8000 madárral van több. A képhez azonban hozzátartozik, hogy az igen jelentős növekmény jószerivel az Ibériai-félsziget tűzokpopulációjának erősödésének köszönhető. A kisebb állományok létszámcsökkenése tovább is tart, honi tűzokjaink összlétszáma pedig egy évtizede stagnál.

Az előadások további része foglalkozott a védelmi munkák és eredmények bemutatásával, a veszélyeztető tényezőkkel, kutatási eredményekkel, mesterséges szaporítás és tartás kérdéseivel.

Végezetül meg kell emlékeznünk arról, hogy mind a magyar (Fertő-Hanság Nemzeti Park), mind az osztrák vendéglátók (Lebensministerium, Neusiedler See Nationalpark) maximálisan kitettek magukért. A szakmai programok tartalmasan és jó hangulatban teltek, a lebonyolítás zökkenőmentes, a szervezés és a konferencia ellátása pedig minden igényt kielégítő volt.

GYÖNGYBAGOLY- MATUZSÁLEM

Madárgyűrűzés, életkor, veszélyeztető tényezők

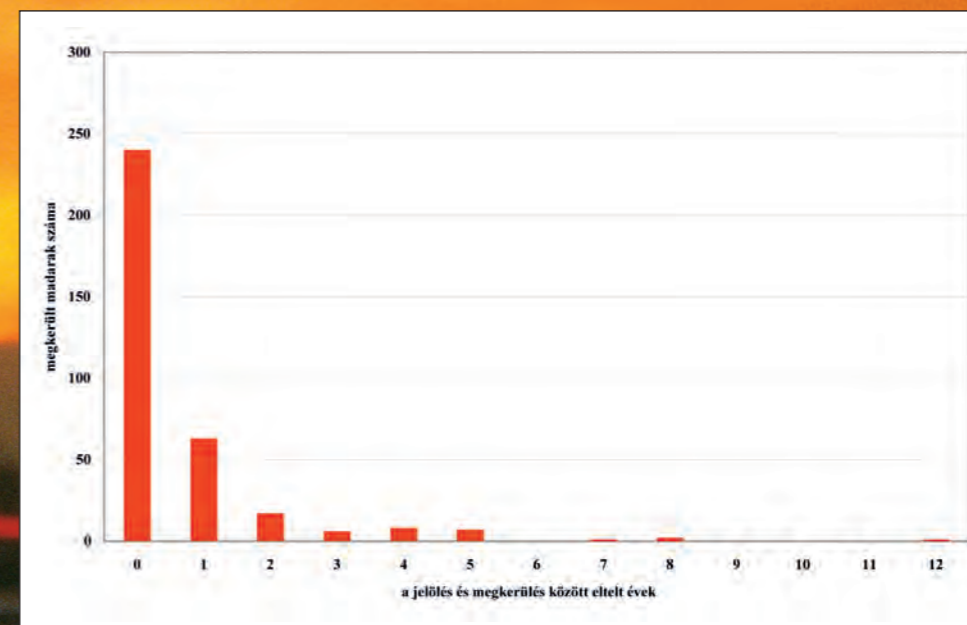
Egy nem mindennapos megkerülési adattal gazdagította a Madárgyűrűzési Központ adatbankját Tóth Tamás (Siófok) a közelmúltban, aki 2003 májusában egy frissen elgázolt, gyűrűs gyöngybagoly tetemét találta meg Mezőkomárom határában, egy műút szélén. Járművek által elütött madarokról sajnos elég gyakran érkeznek megkerülési adatok a Madárgyűrűzési Központba, ám ez egy olyan gyöngybagoly volt, amelyet a megtalálás előtt 14 évvel 7 hónappal és 28 nappal – már kifejlett madárként – gyűrűzött Kocsis László (Budapest) Mátyás református templomának tornyában, a megtalálás helyétől 84 km-re. Ez a madár jelenleg a legnagyobb életkort megélt gyöngybagoly a hazai madárgyűrűzési adatbankban.

A madárgyűrűzés sokirányú felhasználási területei közül az egyik éppen a madarak életkorának meghatározása. A legnagyobb életkorú madarak természetesen kiugró esetek és nem jellemzik a madárfaj átlagos élet-tartamát, de jól közelítik a természetben elérhető maximális életkort. Erre látunk néhány példát a túloldali táblázatban.

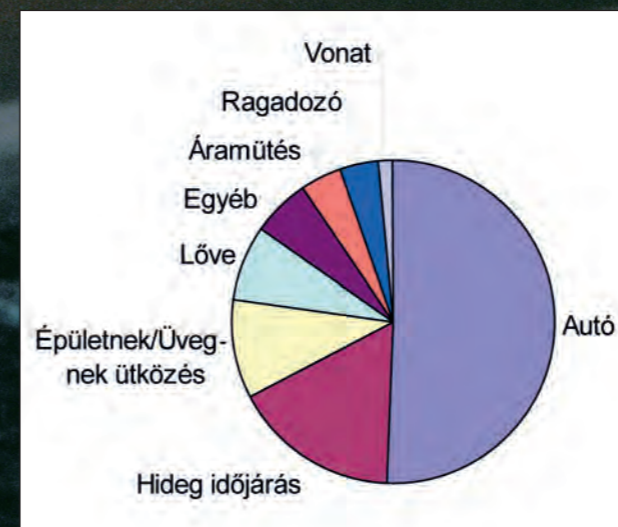
A madárgyűrűzési adatok tartalmazzák a madár megkerülésének körülményeit is. Ezek feldolgozásával következtetni lehet többek között az elhullások legfőbb okaira. A gyöngybagoly esetében a hazai madárgyűrűzési adatbázisban jelenleg szereplő megkerülési adatok közül 362 vonatkozik elpusztult madárra, ebből 150 egyednél ismert az elhullás körülménye is. Ezek alapján a legjelentősebb elhullási okok az autógázolás (76), a hideg okozta rossz kondíció (25) és az épületnek vagy üvegnek ütközés (15). A többi tényező már sokkal kisebb számban fordul elő, de még kiemelnénk a II. leelőtt egyed, ami szerencsére mind a korábbi évtizedekből származó megkerülési adat.

Az emberi tényezők okozta balesetek mellett a gyöngybagolyállományra erős csapást képesek mérni a hideg telek, ám a két hatás nem választható szét teljesen, mivel az elütés valószínűsége megnövekedhet, ha a madár állapota romlik.

Halmos Gergő és Karcza Zsolt

A Madárgyűrűzési Központ adatbankjában lévő, fiókaként jelölt és élve visszafogott, vagy frissen elhullottan talált gyöngybagolyok korának eloszlása

Ismert körülmények között elpusztult gyöngybagolyok megkerülésének eloszlása
(Forrás: a Madárgyűrűzési Központ adatbankja)

madárfaj	kor (gyűrűzéskor)	utolsó megkerülésig eltelt idő (év-hó-nap)
Kárókatona	pull	15-7-3
Fehér gólya	pull	18-0-19
Bütykös hattyú	2+	11-1-21
Egerészölyv	pull	16-0-21
Kerecsensólyom	1y	12-3-9
Szárcsa	1+	11-7-3
Bíbic	pull	10-9-17
Piroslábú cankó	1+	17-7-24
Szerecsensirály	pull	15-2-2
Vadgerle	1+	8-11-29
Balkáni fakopáncs	fej	10-3-23
Nagy fülemüle	1y	8-0-15
Fekete rigó	2y	9-7-11
Fülemülesitke	1+	10-2-29
Barátposzáta	1y	8-3-13
Csilpcsalpfüzike	1y	7-1-21
Barátcinege	fej	8-0-1
Vetési varjú	fej	13-4-20
Seregély	fej	10-7-6

Néhány rekord a Madárgyűrűzési Központ adatbankjából. A válogatásban csak olyan egyedek szerepelnek, amelyek a megkerüléskor élve lettek befogva vagy a frissen elhullott tetemet találták meg (korjelölések: pull: fióka; fej: kifejlett, ismeretlen korú; 1y: első naptári évében lévő; 2y: 2. naptári évében lévő; 1+: első naptári évén túli; 2+: 2. naptári évén túli madár).

VÖRÖS ÉS SZÜRKE

© NHPA/STEPHEN DALTON

A közönséges mókus (*Sciurus vulgaris*) Eurázsia mérsékelt övi erdeinek és fás parkjainak gyakori, őshonos lakója. Mintegy 42 alfaja ismert. Az állat hátszörzetének színe változó: fekete, barna, szürkés, vörös vagy akár sárgás árnyalatú, a hasi szörzet általában fehér, de legalábbis világosabb, mint a háté. A hát színét általában az élőhely tengerszint feletti magasságával hozzák összefüggésbe – hegyvidéken sötétebb, síkvidéken világosabb –, ez azonban még nem tisztázott. Tény azonban, hogy hazánkban több helyen is léteznek olyan populációk, amelyekben több színváltozatú egyed egyszerre fordul elő. A színváltozatok pontos lehatárolását nehezíti a téli és a nyári bunda színezete közti eltérés. A nyári szörzet ugyanis világosabb, mint a téli, így megeshet, hogy egy adott állatot más színváltozatba tartozónak ítél az ember télen, ill. nyáron.

A farkszörzetet és a fülpamacsot a mókusok évente egyszer vedlik. Nyár végén kezdik növeszteni a jellegzetes, hosszú szörzetüket, amelyet aztán tavasszal fokozatosan levedlenek. A test többi részének szörzetét évente kétszer cserélik: tavasszal a fejtől a fark felé, ősszel a farktól a fej felé haladva. Az ivari kétalakúság e fajnál nem kifejezett, így a hím- és nőivarú egyedeket csak az ivarszervek tüzetesebb vizsgálatával lehet elkülöníteni egymástól.

A mókus a fák lombkoronájában, mintegy hat méterre a föld felett, egészen a törzs és az ág csatlakozásánál, vagy odúban épít fészket. Egy állatnak több fészke is lehet, amelyeket különböző célokra használnak.

Sokféle táplálékot fogyaszt, a terület adottságaitól és az adott évszaktól függően. Étlapján elsősorban a különböző növényi magvak, termések, gombák, másodsorban pedig fák rügyei, hajtásai és virágai szerepelnek. A fák kérget egész évben, az egyéb táplálékellátottságától függően fogyasztja. Kis mennyiségben más növényi részekkel, zuzmókkal és gerinctelenekkel (főleg hernyók) is táplálkozik. A kisemlősökkel, s ezen belül kiváltképp mókusokkal foglalkozó legnevesebb európai kutatók (J. Gurnell, P.W.W. Lurz és E.C. Halliwell) hangsúlyozzák, hogy több évtizedes megfigyeléseik során sem bizonyosodott be az a feltételezés, miszerint a mókusok a madártojások vagy -fiókák jelentős fogyasztói volnának. Mivel valódi téli álmat nem alszik, ősszel éléskamrákban halmozza fel a szűkösebb napokra szánt ételét. Földbe ássa vagy faodvakba rejtje az összegyűjtött táplálékokat. Memória téren azonban volna mit fejlődnie a túlélés érdekében, mivel megfigyelések szerint hét éléskamrából átlagosan csupán egyet talál meg. Ezért is tartják a fajt már-már erdőgazdának, hiszen az elásott, de meg nem talált étel (főként tölgy- és bükkmakk) jelentős része tavasszal kihajt.

Egész évben a fák lombkoronájában mozog. Tavasszal és ősszel láthatjuk földön – valljuk be ügyetlenebbül, mint a fák ágain – szaladni. Ilyenkor egyrészt a párzást megelőző udvarlás hevületében, másrészt az éléskamrák felhalmozása végett merészkedik le a biztonságot adó ágak közül. Ez sokszor vesztét okozza, mivel a nyílt talajon mozogva könnyen a ragadozó madarak, vagy az autóforgalom áldozatává

válhat. Legfőbb ellenségei a hideg, kemény telek, a paraziták által terjesztett betegségek, a ragadozó emlősök közül a nyuszt, a vadmacska, madarak közül a héja és az ölyv. Igen ritka eset, hogy valamely bagolyfaj zsákmányolja, egyrészt viszonylag nagy testmérete, másrészt nappali aktivitású életmódja miatt.

2002-ben indítottuk el Mókusleső címmel a Magyarországon 1974 óta védett faj hazai elterjedésének feltérképezésére és elterjedés-ökológiai sajátosságainak tisztázására irányuló programunkat, a Tölgy Természetvédelmi Egyesület, a Göncöl Szövetség, a Szent István Egyetem Állattani és Ökológiai Tanszéke és nem utolsósorban a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium szakmai és anyagi támogatásával. A két év alatt több mint 6000 iskolát, a tíz magyar nemzeti parkot, a hazai erdészeti és vadászati társaságokat vontuk be a megfigyelésekbe. Mókusleső adatlapot küldtünk országsszerte a résztvevők számára, amelyen a jártukban-keltükben látott mókusok tulajdonságait feltüntették és visszapostázták részünkre. Ezen adatlapokról származó adatokat kiegészítettük a hazai közgyűjtemények katalógusadataival, valamint szakirodalmi adatokkal. Így készítettük el a közönséges mókus eddig ismeretes legbővebb hazai elterjedési adatbázisát, valamint az erre alapuló elterjedési térképet. A Mókusleső programból származó adatok alapján azt állapítottuk meg, hogy a mi mókusaink – a nyugat-európai országokéival ellentétben – inkább az őshonos fafajokból álló elegyes lombhullató erdőket kedvelik, kevésbé gyakori a nem őshonos lombhullató erdőkben, és legkevésbé a szintén nem őshonos tűlevelű monokultúras erdőkben fordul elő. Ez valószínűleg a faj adaptációs feltételeivel és az elegyes erdők kiegyenlített táplálékáttalásával magyarázható.

HOGYAN SEGÍTHETSZ?

- ◆ Tölts ki és küldj el címünkre egy Mókusleső adatlapot minden alaklommal, ha látsz egy mókust! (Az adatlap letölthető a www.madartavlat.hu honlapról.)
- ◆ Ha lakhelyed környékén laknak mókusok, akkor úgy tedd ki télen a madáretetőt, hogy azt a mókusok is meg tudják közelíteni! Ezt úgy lehet elérni, ha ügyelsz arra, hogy az etető közvetlenül a fáról is hozzáférhető legyen.
- ◆ E-mailben értesítsd a szerzőket, ha szürke mókust látsz állatkereskedésben!

Bősze Szilvia és Bakó Botond
boszisz@hotmail.com
bako@mail.kvvm.hu

Konkurencia-veszély!

Európában először Angliába telepítették be az amerikai szürke mókust (*Sciurus carolinensis*) a 19. század végén. A külföldi faj egyedei elszabadulásuk után sikeresen fennmaradtak a természetben is, és stabilan szaporodó közösséget létesítettek. A növekvő populáció egyre nagyobb területeket hódított meg. Ezzel párhuzamosan az angol kutatók az őshonos közönséges mókus állományainak csökkenését tapasztalták. Kutatások kezdődtek a két faj állományváltozásai közötti összefüggések feltárására. 2000-re mindössze néhány élőhely maradt Angliában, ahol a közönséges mókus fennmaradt, valamint néhány erdőben sikeres visszatelepítést hajtottak végre. Az angliai betelepítést az olaszországi követte. Itt két időpontban, két helyszínen szabadultak el fogságban tartott szürke mókusok az ország északi területén: 1948-ban Cadido Stupinigi erdőben (Piedmont), 1966-ban a Newi Parkban (Liguria). Mostanra az invázió faj elérte a Torino környéki erdőket. A helyzet mindkét ország esetében az, hogy a betelepített faj kiszorította az őshonos mókusokat a természetes élőhelyeikről. Ráadásul a szürke mókus olyan parapoxvírust terjeszt, amelynek eredete és működési mechanizmusa egyelőre ismeretlen, csak a betelepítés óta jelentkezik

© BAKÓ BOTOND

a közönséges mókusokban, vérvészes bőrsérüléseket okoz az őshonos mókusokon, amely fertőzésbe azok néhány napon belül elpusztulnak, míg a szürke mókusok csak hordozók, és a vírus rájuk nem letális. Az észak-amerikai faj betelepülését egyszerűbb megelőzni, mint a későbbiekben a faj elterjedését meggátolni, hiszen az beláthatatlan következményekkel járhat az őshonos mókusállományunkra nézve. Ami a parapoxvírust illeti, e vírus emberre nézve fertőző volta eddig nem bizonyított, de ennek ellenkezője sem! A közönséges mókusok fertőződésének következtében megemelkedő mortalitási ráta a szürke mókus terjedésének sebességét megsokszorozhatja, ellenanyag pedig nem létezik. Az amerikai szürke mókus jobban alkalmazkodik az emberi környezethez, mint a közönséges mókus, így valószínűsíthető lenne, hogy a mókusok számára élhető lakott településekről kiszorítanák őshonos rokonaikat. Ennek következtében a szürke mókusok az emberekkel akár fizikai kontaktust is létesíthetnének. Ez a parapoxvírus terjedésére és humán hatásaira nézve igen nagy veszélyeket rejt magában.

A szürke mókust a közönséges mókustól a következők alapján különíthetjük el: 1. nagyobb a testmérete; 2. minden példány szürke hátú és világos hasi színezetű, legfeljebb a gerinc mentén látható halvány mogyoróbarna színezet; 3. nincs fülpamacsja még télen sem; 4. ülő testhelyzetben nem íveli farkát a fej magasságába, hanem a hát alsó harmadától görbíti hátra.

SZÁRNYBONTÁS

BÁLNACSONTVÁZ, KORALLZÁTONY, DINOSZAUROSZOK, FOTÓTÁRLATOK – 2004. SZEPTEMBER 10-ÉN MEGNYÍLT
A MAGYAR TERMÉSZETTUDOMÁNYI MÚZEUM ÚJ KIÁLLÍTÁSI CSARNOKA

A Magyar Természettudományi Múzeum csaknem egy évtizede folyó rekonstrukciója keretében több mint 3000 négyzetméteres kiállítási térrel bővült a Ludovika téri épületkomplexum. A Ludovika lovardájában továbbra is látható állandó kiállításaink mellett a látogatók által bejárható terület így háromszorosára nőtt, a raktárakat és garázst beleszámítva a teljes épületegység 14 000 négyzetmétert tesz ki. Ezzel múzeumunk Európa ötödik legnagyobb természettudományi múzeumává vált, a sorban olyan patinás intézmények előzik csak meg, mint a londoni British Museum-ból kivált Natural History Museum, a berlini, a szentpétervári és a párizsi természettudományi múzeum.

Az épület előcsarnokának faszervezetére függesztett barázdásbálna-csontváz alatt sétálhatnak át a látogatók. Az Atlanti-óceánban 1896-ban elejtett példány 22 méter hosszú csontváza 1900-ban került múzeumunk tulajdonába, de eddig nem nyílt mód bemutatására. A két tonna tömegű csontváz felét az óriási koponya teszi ki.

A fogadótérből a kupolacsarnokba vezető folyosó végén tárul elénk az „Afrikató”, amelyben a dioráma-elemek és egy élő to „szimbiózis” valósul meg.

A kupolacsarnok falain a *naturArt* fotóművészeinek alkotásai láthatók. Az ideiglenes tárlat a repülés témakörében született fotókból állt össze. A több mint száz alkotás elsősorban a madarak, a denevérek és a rovarok repülését, valamint a növények repülésre alkalmas szaporítószerveit mutatja be.

A kiállítási csarnokba vezető folyosó burkolatának üveglapjai alatt egy kelet-ázsiai korallzátony élővilágát csodálhatják meg az érdeklődők. A 122 négyzetméteres területen a sekély parti vizektől a nyílt óceán felé haladva több mint 200 korallfaj látható,

© FUISZ TIBOR ISTVÁN

felettük 160 hal úszik, és ezernél több csiga, kagyló, tengerisün és rák eleveníti meg ezt az egyedülálló élőlényközösséget. A folyosó végén beléphetünk a két üvegpulával megvilágított kiállítási csarnokba, ahol az egyik falat teljes hosszában a National Geographic Channel és az MTM közös rendezésében Frans Lanting *Szemtől szemben* című kiállításának képei foglalják el.

A csarnok fő látványossága a Kínai Geológiai Múzeum valamint a londoni Natural History Museum tulajdonában álló „Kínai tollas dinoszauruszok” kiállítás. Az öt önálló egységből álló kiállítás bemutatja azt a fejlődési sort, amely a kistermetű ragadozó dinoszauruszoktól az *Archaeopteryx*-en át a mai madarakhoz vezetett. A kiállítás 13 eredeti kínai kövületet mutat be, amelyek Budapestről indulnak európai körútra. Eddig csak Londonban, Edinburghban és Belfastban járt ez a kiállítás, illetve a tudományos szenzációnak számító leleteket 1996-os felfedezésük után rövid ideig New Yorkban is kiállították.

A tollas dinoszauruszok kövületei és rekonstruált rajzai alapján Nagy Szilvia művésznő számos viaszszobrot készített, ezeket az alkotásokat is megcsodálhatják látogatóink a kövületek és számítógépes animációk mellett. Két éve a Bakonyban is fedeztek fel repülő őshüllő maradványokat, ezek az Ősi Attila által feltárt *Azdharc*-leletek először kerültek kiállításra.

Az „Úszik, siklik, száll, avagy repülés az élővilágban” című tárlatunk feldolgozza a repülés különböző módozatait, a Földet körülrepülő pollenek elektronmikroszkópos képei mellett repülő kígyók, repülőkutya, madarak és rovarok preparátumai, illetve repülésük sajátosságait elemző magyarázó ábrák mutatják be, milyen sok élőlény találta fel ezt a helyváltoztatási módot.

Fuisz Tibor István

„SZEMTŐL SZEMBEN”

Frans Lanting képeivel

A NAGYKÖZÖNSÉG SZÁMÁRA 2004. SZEPTEMBER 10-TŐL LÁTOGATHATÓ ÚJ KIÁLLÍTÁSI CSARNOK EGYIK FŐ LÁTVÁNYOSSÁGA A MAGYAR TERMÉSZETTUDOMÁNYI MÚZEUM ÉS A NATIONAL GEOGRAPHIC CHANNEL KÖZÖS SZERVEZÉSÉBEN FRANS LANTING: SZEMTŐL SZEMBEN CÍMŰ KIÁLLÍTÁSA. A HUSZONÖT ÉVE ALKOTÓ HOLLAND SZÁRMAZÁSÚ MŰVÉSZ ELSŐ ÍZBEN ÁLLÍTTJA KI KÉPEIT MAGYARORSZÁGON.

A tárlat a magyarul is megjelent *Nézz rám!* (Taschen / Vince Kiadó, 2003) című kötet legjobb képeiből ad válogatást. A SZEMTŐL SZEMBEN című kiállítás a világ legtavolabbi pontjain húsz év leforgása alatt készült különleges állatportrékat mutat be, amelyeket a BBC szerint egy olyan díjnyertes fotós és természetbúvár alkotott, „aki természetfotósok egész nemzedéke számára mértékadó személyiség”.

Lanting 1951. július 13-án született a hollandiai Rotterdamban, ahol 1977-ben diplomát szerzett környezeti közgazdaságtanból, majd tanulmányait 1978-tól Santa Cruz-ban folytatta környezettervezés szakon. Huszonegy éves korában az USA nemzeti parkjaiban tett látogatása során készített felvételei indították el a fotográfia felé. Mivel elégedetlen volt azokkal a felvételekkel, amelyeket a lenyűgöző tájakról egy kölcsönkapott fényképezőgéppel készített, egy jobb gépet vásárolt, és elkezdte képezni magát. Mára a világ egyik legjobb természetfotósát tisztelhetjük személyében.

Munkái rendszeresen megjelennek a National Geographic, Audubon, Life, Stern, Figaro és GEO magazinok hasábjain. Önálló kiállításai bejárták az egész világot, Párizs, Milánó, Tokió, Berlin, Basel és Moszkva után immár Budapest is feliratkozhat a listára.

Munkáinak további elismerést szerzett az általa publikált könyvek sora. Példaképpen megemlíthető a rendkívüli sikert elérő *Okavango: Afrika utolsó édenkertje*; *Pingvin*; *Elfelejtett Édenkertek*; *Dzsungelek*; *Madagaszkár, ahol megállt az idő*; *Törpecsimpánz: az elfelejtett főemlős* című könyveket.

Az állatok és a természet fotózása alkalmat adott Frans Lantingnak, hogy a világ valamennyi kontinensét bejárja. Korunk

modern nomádja ő; előfordul, hogy egy évben csupán egyetlen hónapot tölt kaliforniai otthonában. Azonban a természettől ajándékba kapott csodálatos pillanatok tolmácsolása mellett Lanting a természet megőrzését is fontosnak tartja. A Madagaszkárról szóló munka közlésének eredményeképpen az országba addig gyéren, évi pár ezer dolláros nagyságrendben érkező természetvédelmi kutatókat és vadvédelmet célzó támogatások több millió dolláros értékre nőttek. Az Okavango-delta bemutatásával elérte, hogy a Botswana-i követségen sorba álltak az oda kalandtúrákat,

Szent ibiszek

© FRANS LANTING

turistacsoportokat kivinni szándékozó amerikai utazási szakemberek, és a kormányzat felismerve az ökoturizmusban rejlő lehetőségeket, védetté nyilvánított a terület jó részét. A sokat tapasztalt művész bolygónk jövőjéről elég borúlatoan nyilatkozott az 1992-ben: „Talán egyike vagyok a természetfotósok utolsó olyan nemzedékének,

akik még teljes szépségében csodálhatják és örökíthetik meg az állatvilágot. Az utánunk jövő fotósoknak minden bizonnyal sokkal jobb felszerelése lesz, de vajon mennyi marad akkor az állatvilágból és az érintetlen természetből? Munkám során a világ minden sarkába eljutok, és mindenhol szembesülök teljes ökoszisztémák eltűnésével. A hosszú távú tendencia sajnos teljesen egyértelmű: az általunk ismert természet lépésről lépésre eltűnik. Sokkal jobban szeretnék megfontoltabban dolgozni, kevesebb helyre elmenni, de nem tehetem. Kivételezett helyzetben vagyok, én vagyok a világ szeme.”

Fuisz Tibor István

© PAUL SCHRAUB

ÁLLÁSHIRDETÉS

Felvételre keresünk mérlegképes könyvelőt! Feladata a könyvelési alapbizonylatok számítógépes programban történő rögzítése, főkönyvi könyvelése, egyszerűbb kimutatások készítése. Angol nyelv legalább alapszintű ismerete, továbbá a felhasználói szintű számítógépes ismeret alapfeltétel. Pályakezdő jelentkezőt előnyben részesítünk. Jelentkezni az önéletrajz megküldésével lehet: MME, 1121 Budapest, Költő utca 21., illetve a horvath.zsolt@mme.hu címen.

IV. TATAI VADLÚD SOKADALOM

2004. november 26-28. között immár negyedik alkalommal invitálja Tatára az ország terepmadarászait, a madarak iránt érdeklődőket Komárom-Esztergom megyei Csoportunk. Célunk, hogy ezen a „madárfesztiválon” megmutassuk azt a természeti csodát, amely során egy alig 220 hektáros tóra, amelyet félig körülvés egy hangulatos kisváros, évről évre vadludak és más vízimadarak tízezrei térnek vissza, felejthetetlen élményt szerezve mindazoknak, akik egyszer is gyönyörködhetnek látványukban. A rendezvény célja az is, hogy találkozási pont legyen amatőr és profi természetbarátok számára, ahol a jó hangulatban eltöltött hétvégén lehetőség nyílik kötetlen eszmecserekre, baráti beszélgetésekre. Az aktív terepmadarászok számára idén is amatőr és profi kategóriában kerül sor a 12 órás madarászversenyre, amelynek lényege, hogy a szervezők által kijelölt területen a lehető legtöbb madárfajt határozzák meg a résztvevők.

A részletes programot és a verseny szabályait internetes oldalunkon mindenki megtekintheti: www.mme-komarov.hu. Bővebb információ és jelentkezés Csonka Péternél: mme24@freemail.hu, tel.: 70/339-5903.

„MADARAK ÉS FÁK NAPJA” XI. ORSZÁGOS VERSENY

Az MME Dombóvári Csoportjának TK Oktatóközpontja, a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület és a Természetvédelmi Oktatóközpontok Országos Szövetsége által támogatott, s a Molnár György Általános Iskola által meghirdetett verseny döntőjére 2004. május 14-16. között került sor Dombóváron. A jeles napról való megemlékezés immár több mint 100 éves!

A kiírás értelmében az iskolai versenyeken győztes csapatok nevezhettek a 16 területi döntőre, Szombathelytől Tiszavasváriig. Két csapattal is nevezhetett az iskola, ha a házi versenyen 10 csapat indult, illetve akkor, ha a csapatuk 2003-ban országos döntős volt. Több mint 500 csapat vetélkedéséből jutott az országos döntőbe 2004-ben Csátalja, Szombathely, Dombóvár, Nemesgulács, Miskolc, Dalmand, Debrecen, Tiszavasvári, Karcag, Orosháza, Abaliget, Gyöngyösfalu, Keszthely, Dunakeszi és Felsőnyék csapata. A verseny törzsanyaga az általános isko-

lai tananyag, 50 madárhang, a *Madarak és madarászok* című kiadvány (MME) és Schmidt Egon *Madárvédelem* című könyve. A verseny évente változó része: az év fája, az év madara, egy nemzeti park ismerete és hazánk madárvilágának egy-egy kiemelt csoportja.

Az idei verseny végeredménye:

1. Madarász-suli, Debrecen	310 pont
2. Madarász-suli, Dombóvár	309 pont
3. Általános Iskola, Nemesgulács	304 pont
4. Avas Gimnázium, Miskolc	294 pont
5. Általános Iskola, Csátalja	293 pont
6. Református Általános Iskola, Karcag	289 pont
7. Óbudai Gimnázium, Budapest	288 pont
8. Általános Iskola, Felsőnyék	275 pont
9. Paragvári Utcai Általános Iskola, Szombathely	273 pont
10. Általános Iskola, Dalmand	258 pont
11. Csokonai V. M. Általános Iskola, Keszthely	257 pont
12. Körösi Cs. S. Általános Iskola, Dunakeszi ÁMK, Gyöngyösfalu	236 pont
13. Eötvös Általános Iskola, Abaliget	231 pont
14. Általános Iskola, Tiszavasvári	211 pont
15. Vörösmarty Általános Iskola, Orosháza	196 pont

A korábbi évekhez hasonlóan idén sem kértünk a döntőbe jutott versenyzőktől és tanáraiktól hozzájárulást, ugyanakkor minden felkészítő (16 fő) és versenyző (48 fő) értékes jutalmat kapott. Az első öt helyezett csapat (Debrecen, Dombóvár, Nemesgulács, Miskolc, Csátalja) négy napos hortobágyi terepi programon vehetett részt a **Ganteline Kft.** támogatása révén.

PALKÓ SÁNDOR EMLÉKÉRE

Fenekpusztán 2004. július 25-én felavattuk Palkó Sándor emlékére a barátai által Erdélyben készített kopjafát. Ezúton fejezzük ki köszönetünket mindazoknak, akik az ország minden részéből hozzájárultak ennek költségéhez!

KÉT ÚJ KÖNYV

„Csúnya madár nincs, csupán különbségek vannak. A sárgarigó hímje például aranyló és fekete tollaival kétségkívül jobban megkapja a szemet, mint mondjuk egy veréb, de ha valaki közelről látott már egy kis mezei verebet, el kell ismernie, hogy nagyon csinos madár. Ugyanígy van a madárénekek is. A fülemüle csattogása vagy az énekes rigók márciusi hajnalokon hallatott ismételt strófái valóban gyönyörűek, de valahol számomra éppen olyan kedves a füstifecske ereszcatornáról vagy a falusi udvaron áthúzódó ruhaszárító kötélről hallatott behízsgó csicsergése, a széncinege február végi, tavaszt köszöntő »nyitni-kék«-je, és bár biztosan nem

nyerne énekversenyt, az áprilisi nádasok világát el sem tudom képzelni a nádirigók hangos káricsolása nélkül.”

E mondatokkal kezdi Schmidt Egon legújabb könyvét, amely *Legszebben éneklő madaraink* címmel az Anno Kiadó gondozásában jelent meg. A tizenhat fejezetből álló kötet egyfajta élvezetes kirándulás. Nehéz elhinni, hogy a madarak énekéről élvezetes olvasmányt lehet írni, a szerzőnek azonban sikerült e témát olvasmányos és tanulságos módon feldolgoznia. Jó szívvel ajánljuk a könyvet mindazoknak, akik a madárdalban szegényebb őszi és téli napokon szívesen elevenítik föl a szerző segítségével a tavaszi erdők és mezők hangulatát.

* * *

„Gumicszám lehúztam, puszkámat letettem... Nincs más hátra, mint emlékezni kalandokban gazdag életemre. Mivel múzeumom nem lesz, ezt a könyvet hagyom az utódokra. Ez ugyan egy bő válogatásnak látszik munkáimból, de én tudom, hogy milyen hézagos. Talán ha munkásságom, élményeim tizedét tartalmazza. Ettől függetlenül remélem, hiteles képet nyújt életemről, amely a természet szeretetében és szolgálatában telt el.”

Így vall Muray Róbert ornitológus-festőművész *Témám a természet* című életrajzi albumában. A szerző könyvbemutatóval egybekötött kiállítása a KvVM Zöld Galériájában (1011 Budapest, Fő u. 44-50.) 2004. október 21-én 16 órakor nyílik, és november 19-ig tekinthető meg munkáidőben.

A gazdagon illusztrált könyv a helyszínen megvásárolható 6000 forintos – kedvezményes – áron. Postán is megrendelhető Muray Róbert címén (1213 Budapest, Fenyves út 31.) utánvéttel, amelynek összege további 1050 forint.

CSÖRGEY EMLÉKMŰZEUM

30 év után újra megnyílt Ábrahámhegyen a Csörgéy Titusz Emlékmúzeum, amely bemutatja a világhírű ornitológus életútját, madártani munkásságának mérföldköveit, a gyakorlati madárvédelemben elért eredményeit és közéleti szerepléseinek mozzanatait – sok-sok illusztrációval és eredeti dokumentummal.

Cím: 8256 Ábrahámhegy, Badacsonyi út 12. (a 71-es út mentén). Megtekinthető: hétfő kivételével mindennap 15-19 óra között, szept. 30-ig. Nyitvatartási időn kívül is látogatható: kulcs a Polgármesteri Hivatalban, Badacsonyi út 13. (kb. 50 m távolságra), munkaidőben. Csoportos látogatás esetén előzetes egyeztetés szükséges telefonon: 06/87-471-506 vagy e-mailben: ahegy@axelero.hu

FELHÍVÁS!

Kutatók a természetjárók segítségét kérik. Sokan talán nem is gondolnák, hogy az elhagyott, az énekesmadarak által soha többé nem használt fészkek milyen sok információval

szolgálhatnak! Gyakorta bélelként felhasznált emlőszőröket is találhatunk bennük, akár ritka, rejtőzködő emlőseink szőr-szálaikat is, amelyek bizonyos típusai mikro- és makroszkópos tulajdonságaik alapján meghatározhatók. A módszer lényege tehát, hogy adott területen mozgó emlősökről könnyen, olcsón alapadatokhoz juthatunk a természet károsítása nélkül! A program célja ezen új természetkimélő adatgyűjtési módszer vizsgálata, a tapasztalatok alapján a módszer alkalmazásának országos kidolgozása, beépítése monitoring munkákba. Az elhagyott, szigorúan a költési időszakon kívül gyűjtött madárfészkekből szőrmintákat szelektálunk, amelyek alapján hazai emlősfaunánk jelentős része meghatározható. A programot irányítók az ELTE Állatrendszertani és Ökológiai Tanszéke és a Szent István Egyetem Vadbiológiai és Vadgazdálkodási Tanszéke. Vizsgálataink kiemelt helyszíne az Északi-középhegység; a LIFE-kutatási programhoz kapcsolódóan a hiúz és a farkas hazai elterjedésének feltérképezésében várunk nélkülözhetetlen új adatokat. Kérjük, hogy a programmal kapcsolatosan keressenek fel bennünket megadott címeinken:

Tóth Mária, e-mail: musti2@freemail.hu;

Márkus Márta, e-mail: mmarti@ns.vvt.gau.hu.

FARMING FOR LIFE

A BirdLife International internetes kampányt indított 25 országban, hogy az Európai Unió természeti értékeinek megővését segítő gazdálkodási módok fontosságára felhívja a figyelmet. A Farming for Life kampányához az MME is csatlakozott.

Miközben Európa felülvizsgálja vidékfejlesztési politikáját, a BirdLife International e kampányával is segít a polgároknak kifejezni a jobb környezet és a természetkimélő gazdálkodás iránti igényüket.

Amennyiben az intenzív gazdálkodási módokat továbbra is támogatják, a mezőgazdasági területeken élő élőlényfajok állományai tovább fognak csökkenni Európa-szerte. Természeti örökségünk véglegesen elveszhet, ha nem történnek sürgősen hathatós lépések a természetkimélő és fenntartható mezőgazdaság kiépítésére.

A BirdLife International kér mindenkit, aki számára fontos a természet, hogy csatlakozzon a „Farming for Life” című internetes kampányhoz, amely október 31-ig érhető el az interneten.

A kampány, amelynek weboldala a

www.birdlifecapcampaign.org

címen érhető el, lehetőséget biztosít a kampányhoz csatlakozók számára, hogy digitális képeslapot küldjenek az új agrár és vidékfejlesztési főbiztosnak. Az új főbiztos kulcsszerepet fog játszani Európa vidéki területeinek életben tartásában. Ő lesz a mozgatórugója Európa jövőbeli agrárpolitikájának, ő fogja biztosítani annak végrehajtását a következő években.

VIADOROK, FŐNIXEK, SELYEMTYÚKOK...

© BUZÁS BALÁZS

ELSŐ PILLANTÁSRA TALÁN FURCSÁNAK TŰNHET, HOGY LAPUNKBAN HÁZITYÚKOKRÓL IS SZÓT EJTÜNK, AZONBAN HA VÉGIGTEKINTÜNK A KÜLÖNFÉLE FAJTÁK SORÁN, AKKOR MEGBIZONYOSODHATUNK, HOGY ÉRDEMES EZEKEL A MADARAKKAL IS FOGLALKOZNI. MIKÖZBEN CHARLES DARWIN BEHATÓAN TANULMÁNYOZTA A SZABAD TERMÉSZETBEN KIALAKULT FAJOK FORMAGAZDAGSÁGÁT, S EZZEL MEGALAPOZTA EVOLÚCIÓS ELMÉLETÉT, MUNKÁJA KÖZBEN NAGY FIGYELMET SZENTELT A MESTERSÉGES SZELEKCIÓNAK IS, AMELY A HÁZIÁLLATOK FAJTÁINAK KIALAKULÁSÁHOZ VEZETETT. GYŰRJÜK TEHÁT LE MI IS AZ ESETLEGES ELŐTÉLETEINKET, ÉS SZENTELJÜNK KIS IDŐT A HÁZITYÚKOKNAK IS.

Az általunk ismert házasított tyúkok a bankivatyúktól (*Gallus galus*), egy Délnyugat-Ázsiában vadon élő tyúkféléltől származnak. Nem teljességgel ismert, hogy miképp is zajlott le a házasítás folyamata. Az egyetlen, amit biztosan állíthatunk, hogy Kr.e. 3200-ban már tartottak házasított tyúkokat Ázsiában, egészen pontosan Indiában. Marco Polo például útinaplójában megemlíti egy „fekete bőrű” házasított selyemtyúkot. Jelek utalnak arra, hogy Kr.e. 1400-tól már az egyiptomiak és a kínaiak is tartottak tyúkokat. Dél-Európába Kr.e. 700 körül érkeztek az első domesztikált tyúkok. Európában kezdetben inkább csak a kolostorokban tartották és tenyésztették őket, csakúgy, mint ahogy ez több más házasított állat esetében is így volt. Ekkor még csak a szerzetesek és apácák

étrendjében szerepelt a tyúkhús és a tojás. Manapság a tyúkokat már a világ minden táján megtalálhatjuk.

Valószínű, hogy a bankivatyúkokat eredetileg, a házasítás kezdetén nem elsősorban húsup vagy tojásuk miatt tar-

tották, hanem kakasviadalok céljából – legalábbis erre utalnak az ásatásokból előkerült leletek. A Közel- és Távols-Keleten időtlen idők óta igen kedveltek a kakasviadatok, de később Nyugaton is elterjedtek. Manapság ez a kegyetlen „sport” a legtöbb nyugati országban betiltott, de illegálisan még mindig űzik. Számos keleti országban (különösen a Fülöp-szigeteken) ugyanakkor ez a véres szórakozási forma töretlen népszerűségnek örvend, részét képezve egy ősi kultúrának. Napjaink nyugati országaiban viszont a viadorfajtákat (harci kakasokat) elsősorban különleges testalkatuk miatt tartják, és küllemük alapján szaporítják, eleve a kiállításokra készülve. Az aseel-tyúk egy indiai tyúkfajta, az egyik legősibb viadorfajta, talán épp a legősibb. Manapság az aseel név alatt lényegében egy kiterjedtebb ázsiai viador-fajtacsoportot jelölünk. A csoportba több különböző fajta tartozik, többek között a madras-aseel vagy a rajah-aseel.

Századokon át a tyúkok szabadon szaladgálhattak a tanyák környékén. Általában maguknak kellett a betevő falatot felkutatniuk, a legjobb esetben is csupán valami kiegészítőt kaptak. Az éjszakákat a csűrben, fákön vagy az istállóban töltötték. A gazda a tojásokat

saját felhasználásra gyűjtötte össze, ha egyáltalán meg tudta őket találni. Ha nem, akkor az legfeljebb pár újabb kiscsirkét eredményezett... A felesleges tyúkokat szintén csak saját fogyasztásra vágták le. A vidéki térségek elszigeteltsége miatt a gének kombinálódására szinte alig volt esély. Az elkerülhetetlenül kialakuló beltenyészetekből eredeztethető számos úgynevezett parlagi fajta. A kereskedelmi célú baromfitenyésztéssel csupán a 19. század végétől kezdtek el foglalkozni. Ekkortájt a tyúkokat lényegében még mindig ketrecekben tartották, bár méretüket tekintve ezek már több állatot voltak képesek befogadni. Napközben a madarak szabadon kóborolhattak a legelőn. Minden munkateendő (például az etetés vagy a tojások begyűjtése) kézzel történt. A fejlettebb tyúkólaknak és -takarmányoknak köszönhetően ugyan nőtt a tojások száma, de az üzleti célú baromfitartásra az ősi fajták nem bizonyultak alkalmasnak.

A Földközi-tenger térségének tyúkfajtaírói közismert volt, hogy nagy tojásokat tojnak, ezért megkezdték e fajták importálását. Különösen a leghorn járult hozzá jelentősen a baromfitartás fejlődéséhez. A csirkehús, a barna színű tojások és a téli hónapokban fellelhető tojások iránti – piac által diktált – igény eredményezte az ázsiai fajtákkal való keresztezéseket. Mindezekből az importált illetve őshonos fajtákból új fajták alakultak ki, amelyek kezdetben kizárólag hasznosítási célokat töltöttek be. Példaként a new hampshire, az észak-hollandi, a barnevelder és a welssummer fajták szolgálhatnak. Ezek a fajták évtizedeken keresztül kitartottak, de végül mégiscsak át kellett adni helyüket a modern (hibrid) tyúkfajtáknak. Szerencsére ezek az általában jó kiállású fajták, amelyek számos kedvező tulajdonsággal rendelkeznek, mint hobbiszárnyasok fennmaradtak. A piaci hibridfajták elterjedése szintén a véget jelentette a kis méretű tyúkólaknak. Eljött a tojoketrecek és a mélyalmos baromfitelepek ideje.

A ma is ismert fajták létezéséről körülbelül a 16. századtól kezdődően beszélhetünk. A korszakból származó festményeken napjainkban is létező fajták fedezhetőek fel, mint például a chabo. A nyugati országokban ugyanakkor csak a 18. században kezdtek az emberek érdeklődni a fajtatiszta vonalak tenyésztése iránt. Jellemzően a gazdagok tartották dekoratív megfontolásból ezeket a fajtákat nagyobb birtokaikon. A szép, általában ritka, külföldről származó díszbaromfik tartása státusszimbólum volt, csakúgy, mint a díszes, egzotikus növények telepítése. A különlegesség iránti vágy motiválta a faroktollaikat nem vedlő, hanem folytonosan növesztő főnixkakasok szelekcióját; ezek a madarak akár többméteresre is megnövő faroktollakkal rendelkeznek, így tartásuk is különleges körülménye-

Törpelakenvelder

Fríz tyúk

Orpington

Holland bóbítás

Kopasznyakú

Esther Verhoef és Aad Rijs (fordította Gyimesi Ábel)

A téma iránt érdeklődők figyelmébe ajánljuk a szerzők magyarul is kiadott kötetét, a Tyúkok enciklopédiáját (Ventus Libro Kiadó, 2004), amelyben több mint száz tyúkfajta – fényképekkel gazdagon illusztrált – leírása mellett külön fejezetek foglalkoznak a dísztyúkok tartásával és tenyésztésével is.

Japan viador

Szakállas selyemtyúk

Brahma

Lábtollas törpetyúk

Grubbe-törpetyúk

Spanyol fehérarcú

Faverolles

Törpe-főnix

Törpe-wyandotte

A NEMESHANYI

SÁROSFŐI HALASTAVAK

Veszprém megye nyugati részén, a Déli-Bakony északi peremén található a természetvédelmi oltalom alá eső Sárosfői-halastó. A tórendszer a múlt század harmincas éveiben létesítették a Kígyós-patak felduzzasztásával. A területet Devecser felől érkeve Sümeg irányába haladva érhetjük el. Nemeshany

faluba érkezvén a két templom között kell balra letérnünk, majd egy jó minőségű murvás úton haladhatunk tovább. Rögtön elérjük az első hidat, amely a Kígyós-patakon ível keresztül. Itt gyakran láthatunk nagy kócsagokat, tavasszal a patakparton mocsári nőszirmo virít, nyár végén virágkaka és mocsári nefelejcs virágzik a vízfolyást kísérve. Érdekes egy rövid időt szentelni a patak és az út bal partján húzódó nedves rét megtekintésének is. Néhány éve kabasólyom is költött az út bal oldalán húzódó hatalmas nyárfasorban, amit bánatomra az idén kitermeltek. Két kilométer megtételével érjük el a tavakat; erre a védett területet jelző tábla is figyelmeztet. Érdekes autónkat a régi malomépületből kialakított vadászháznál leállítani. Mikor 1989-ben e területre kezdtem járni, a malom még szinte eredeti formájában állt, a kertjében idős dió- és eperfaival; egy kedves házaspár lakta ekkor. Mára már csak az idős eperfa maradt meg a malom előtt, amely alatt megannyi kedves órát töltöttem el a madarászások során.

A felújított malomépület mellett egy régi (talán száz éves) tornácos ház áll; korábban az itt működött gyűrűzótáboroknak adott otthont. Az épület előtt található egy facsoport amely vonuláson a légykapók kedvenc tartózkodási helye. A Kígyós-patakon átfutó hídon álljunk meg egy rövidke időre; szinte biztos, hogy találkozunk jégmadárral, letekintve pedig kristálytiszta vízben úszó pisztrángokat figyelhetünk meg. Átkelve a hídon az első jó megfigyelési pontunk a tavak sarkánál található. Őszi vonuláson már kétszer is előfordult a vörös kánya, de a területen költő rétisasnak is ez a legjobb megfigyelési pontja.

A téli, már hófedte tájon a vidranyomok árulkodnak reggelként gazdájuk esti portyázásairól. A tavak felett kora tavasszal megjelenik a halászsas; a nyolcvanas évek végén három példánya is előfordult itt. Egy alkalommal egy régi újságban találtam

Az erdészet vermei

Égerláp a tavak mentén

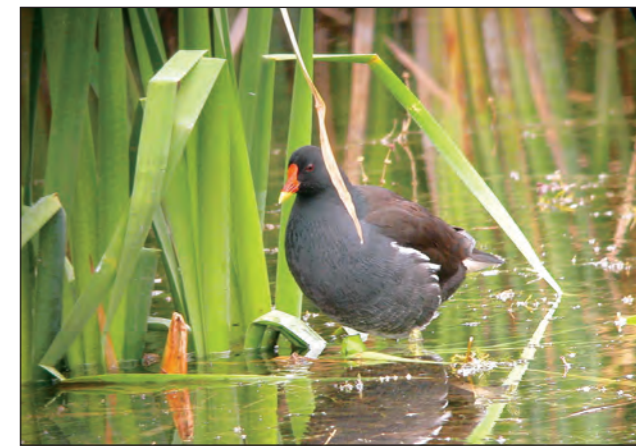
egy cikket, amelyben a Gógánfáról származó Külley gróf – aki amatőr ornitológus volt – megírta nemeshanyi kirándulásának élményét; az írásban beszámol a tavaknál tett látogatásairól, ahol 1939-ben három halászsast figyelt meg az ökrös szekéren ide érkező gróf. Azóta bizony eltelt jó pár év, három halászsas azonban napjainkig is visszatér a területre...

A patakpartot égerliget kíséri, amely gazdag tárháza ősszel és tavasszal a vonuló énekesmadaraknak. Megfigyeltem itt már kerti poszátát, vadászgató kormos és örvös légykapókat, különféle füzikeket is. A tavak mentén csodaszép égerliget húzódik. A fák törzse körül tavasszal csillog a víztükör, a mocsári gólyahír sárga virágszőnyegével színeve. Vörösbegek énekétől hangos az erdő ekkortájt. A halastavakhoz a pataktól balra futó gátakon lehet betérni. Tavaszi estéken kis vízcisibe szól a nádasból. A tavak felett a táplálékkereső útra induló fekete gólya, a rovarokra vadászgató gyurgyalagok látványa szintén megszokott, de a környező erdőben költő kékgalamb-párok is hozzátartoznak a napi bejárások látványához. A tórendszer legháborítatlanabb része a hátsó tóegység, amely egyben a legnagyobb tavat is magában foglalja. Itt a gát szegélyénél megpihelve, egy eperfa árnyékában a figyelmes szemlélő sok élménynek lehet részese: a nagy kiterjedésű nádasban barkóscinegék kutatnak, a parti füzekről pedig a függőcinegék lágy hívogató hangja hallatszik. A nádas rejtekéből gyakran felbukkan a guvat és vízityúk. A törpegémek főképp a késő délutáni órákban repülnek át a biztonságot nyújtó nádtenger felett. A hátsó tavon költenek a búbos vöcskök és a kis vöcskök; nem rendszeresen, de költött ezen a tavon az évek folyamán már bütykös hattyú és kontyos réce is. Ha nincs is mindig olyan szerencsénk, hogy a tavak felett éppen halászkormányát elcsípő rétisast megfigyeljük, a tavak szegélyén álló nagy tölgyfán ücsörgő madarat nagyobb eséllyel láthatjuk. Télen ez a tölgy a kedvenc pihenőhelye a kis sólyomnak is. Költési időben a gátról láthatjuk az erdő felett nászrepülve tapsoló darázsólyveket, amelyek két párja is költ a Sárosfői-erdőben.

Tavasszal és ősszel fecskék ezres csapatai vadászgatnak a víztükör felett. Rügyfakadaskor mindhárom szerkőfaj előfordul a vizek felett; időközönként a fehérszárnyú szerkő nagyobb példányszámban is képviselteti magát. Ha kinézelődtük magunkat, érdemes egy kis kirándulást tenni a Sárosfői-erdőben. Ide a tavaktól juthatunk el, mégpedig a Kígyós-patakon átvélő – kissé rozoga – hídon átkelve. Az idős tölgyerdő májusi díszre a könnyen észrevehető, pompás növény, a királyné gyertyája; az irtástereken a legegyszerűbb ráakadni, akár csak a hónap végén virító sárgalilomra. Az 1970-es évek végén még a lisztes kankalin is előfordult itt! A Bivaly-törés nevezetű részen ősszel a csarab rózsaszínes virágának a tömege ejt rabul. Mikor a tavaknál befejeztük a nézelődést, érdemes a faluban megtekinteni a szépen felújított, jelenleg is működő vízimalmot. A tavaktól kivezető dűlőútról a templomnál balra fordulva, az út bal oldalán megleljük az épületet, amelyet kérésünkre beindít a malomban élő és itt gazdálkodó család (akik egyben az örökö-

Mocsári gólyahír

Vízityúk

Kis sólyom

sök is). Tőlük sok régi történetet tudhatunk meg az akkori életformáról. Hajdanán több malom is működött a Kígyós-patak mentén, napjainkban azonban több üresen áll vagy teljesen rombadólt, így nagy értéket mentett meg e nemeshanyi család.

A tavaknál tett kirándulás számomra mindig nagy élményt jelentett, talán azért, mert környezete a Kígyós-patak mentén a legromantikusabb utat jelenti nekem. A terület égerligeteivel, idős fáival szinte érintetlenül maradt ránk örökségül, mert negyven évig elzárt terület volt. Zárt vadaskertként teljesített szolgálatot az akkori kormányvadászatok számára. Ma erről már csak a rozsdás kerítés és néhány rozoga magasles árulkodik – szerencsés helyzet, hogy ilyen állapotban fennmaradt. Vigyázzunk erre az értékes tájra! Fontos, hogy ha erre járnak, akkor az első kis háznál jelezzék látogatási szándékunkat a halőr felé.

Élményekben gazdag kirándulást kívánok!

Fekete - fehér - igen - nem?

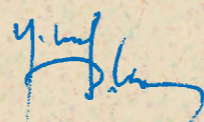
Elmúltak az idők, amikor az élővilág osztályozásának alapja az volt, hogy az egyes fajok „hasznosak” avagy éppenséggel „károsak”-e az emberek számára. Hosszú fejlődés eredményeképp mára már jelentősen átfogalmazódott a természetvédelem elmélete és gyakorlata. Amikor a madártan hazai úttörői - élükön Herman Ottóval - széles körben próbálták elérni, hogy a madarakat minden ember tudatosan óvja, még a meggyőzés egyik eszközeként hangsúlyozták, hogy a madarak gazdasági hasznót is hozhatnak. Így érvelve sikerült az akkori befolyásos politikusok mellett széles társadalmi rétegeket is megnyerni a jó ügynek. Ennek volt köszönhető - többek között - az Ornithologiai Központ létrehozása, a Madarak és fák napjának bevezetése, madárvédelmi rendelet elfogadtatása, egy fészekodúgyár beindítása és különféle madártani szakkönyvek magas példányszámú megjelentetése.

Herman Ottó „A madarak hasznáról és káráról” című nagy hatású művével határainkon innen és túl rengeteg barátot szerzett a madárvédelemnek, de a kor szemléletéből adódóan még ebben a - madarak szeretetével áthatott - műben is találni mai szemmel nézve megdöbbentő sorokat. Hiszen ha a madarak egy része „hasznos”, akkor logikusan következik, hogy a többiek „károsak” vagy „közömbösök”. Amely fajt pedig károsnak nyilvánítottak, azt még a kor legnagyobb szaktekinélyei is pusztításra érdemesnek ítélték. Az említett könyvben Herman Ottó például a következőket írja a töviszűrő gébicsről: „...ki kell mondani reá a kertekben a szentenciát, hogy bizony ezt a csettegő farkcsóválót ki kell irtani.”

Szerkesztőségünket sorra keresik meg azzal, hogy napjainkban Budapesten elszaporodott egy másik csettegő, farkcsóváló madár, a szarka. Többen nem is állnak meg a jelenség tényszerű közlésénél, hanem valamiféle harcra szólítanak fel a szarkák ellen: „Pusztítsuk a szarkákat, mert azok kifosztják a rigófészkeket!” Hasonló érveléssel viszont irthatnánk éppenséggel a rigókat is, mert azok meg a talaj szerkezetét javító giliszták számát gyérítik. Ki vállalhatná a bírószeropét, hogy eldöntse, mely fajnak van létjogosultsága egy adott területen? Eddig jobbára csak gond (sok esetben súlyos katasztrófa!) adódott abból, ha az emberek önkényesen befolyásolták a természetben előforduló fajok egyedszámát. Lássuk be végre: ez nem a mi feladatunk! Mindent meg kell tennünk, hogy a természetes élőhelyeket minél háborítatlanabb formában megőrizzük; extrém esetekben, a kipusztulás szélére sodródott fajok védelmében speciális intézkedéseket is kell szorgalmaznunk, de a biológiai sokféleség megőrzése során az nem lehet szempont, hogy szeretünk-e egy fajt vagy sem, szépen énekel-e az adott faj, vagy csak fülsértő rikácsolás hagyja el száját.

Hiszem, hogy ezt ma már a nagy elődök is így gondolnák!

Budapest, 2004. augusztus 29.

Ujhelyi Péter

A TALAJ szerves anyagai

meghatározó. Emiatt érdemes szót ejteni a fák alatt keletkező avarról. Az ősszel lehullott levelek a tél folyamán lényeges változáson nem mennek keresztül, az aprózódás először a következő év tavaszán kezdődik meg. A szil, mézgás éger és a kőris levelei gyorsan, már a lombhullást követő év nyarán szinte teljesen elbomlanak, őszre legfeljebb a levélerek maradnak vissza. Az akác, a cseresznye, a gyertyán és a szelídgesztenye levele valamivel lassabban bomlik. Egy éven át a maradványok jelentős része visszamarad, de az ezt követő év tavaszára eltűnik. A hegyi juhar és a hárs - hasonlóan az előzőekhez - csak a második év nyarára bomlik el teljesen. Jóval lassabb folyamat a tölgy, a nyír vagy a rezgőnyár avarjának bomlása. Ezeknél még a második év telén is megfigyelhetők a levélmaradványok, a harmadik év tavaszára viszont teljesen eltűnnek. A bükk és a vörös tölgy lombja még ennél is lassabban bomlik. A növények bomlását jelentős mértékben meghatározza a szén és nitrogén aránya, amely minél nagyobb, annál lassabb a folyamat. Ehhez hozzájárul még a talaj mésztartalma is. A mészszegény termőhelyekre az el nem bomlott szervesanyag felhalmozódása jellemző. A fenyők esetében a tűlevelek lebomlásának sebességét a gyantatartalom is lassítja. A bomlást nagyrészt befolyásolják még a hőmérséklet-változások és a vízviszonyok is. Egyes növények allelopatikus hatásúak, azaz gátolják más növények növekedését. Ez jól megfigyelhető a dió esetén. A diófák alatt viszonylag kevés lágyszárút lehet találni. A vadgesztenye leveleit károsító, és a levelek korai elszáradását okozó vadgesztenye-aknázómoly a talajra hullott levelekben báb alakban telel át, ezért e fa lombját nem érdemes meghagyni.

Talán sikerült érzékeltetni, hogy mennyire fontos a talajban a szerves anyag, amelyre szinte élő szervezetként is tekinthetünk. Ennek megfelelően kerüljük a talaj vegyszerezését! Ahol lehet, őrizzük meg az avar, vagy pótoljuk komposztálással, trágyázással. Fák és cserjék esetében a legtöbb tápanyag a levélben és a vékony ágakban halmozódik fel, ezért fontos, hogy ezek visszakerüljenek a talajba.

Az avar meghagyása nemcsak a humuszképződés szempontjából fontos; a nyirkos levelek között sok rovar és pók rejtőzik, ezért remek táplálkozóhelyet jelent a madaraknak. Elsősorban a rigók, vörösbegyek és fülemülék szeretnek az avarban keresgélni. A kertnek egy rejtettebb zugában biztosítsunk erre lehetőséget számukra!

A talajra kerülő szerves anyag legnagyobb része növényi eredetű, és ezalatt a fák szerepe mennyiségi produktumuk miatt

Kovács Gyula

KI KOPOG, MI KOPOG?

Egy öreg, beteg szilvafa alatt ülve olvastam... felettem pedig kitartóan kopácsolt valaki. Lassan tudatosodott bennem, hogy itt valami nincs rendben, mert a hang túl közelről jött; még sosem láttam olyan bátor fakopáncsot, amely néhány méterre megközelítette volna az embert. Felnézve elcsodálkoztam, majd elszégyelltem magam. Azért csodálkoztam, mert fogalmam sem volt arról, hogy a csuszkák is kopácsolnak, pedig igencsak gyakori vendégek egész évben az erdőszéli kertünkben. Ugyanez volt az oka szégyenkezésemnek is. Bár rengeteg csuszka szorgoskodásában gyönyörködtem már, de azok közül egyik sem kopácsolt. De hogy lehet, hogy nem olvastam róla, vagy nem emlékszem rá? Rövidesen alkalmam adódott, hogy egy természetjáró, de egyáltalán nem madarász fiatal barátomat megkérdezzem: „Te tudod, hogy a csuszkák is kopácsolnak?” „Persze, már láttam!” – volt a válasz. No, így persze könnyű, ha ő kopácsoló csuszkákkal találkozott, én meg nem. Rögtön nekiláttam hát, hogy a rendelkezésemre álló madaras könyvekben átnézzem a csuszkákról írottakat. Titkon reméltem, hogy egyik sem említi a csuszkakopácsolást...

Herman Ottó könyvéből közvetett választ kaphattam volna, mert felsorolja a madár népi neveit is, többek között a „kurtakalapács”-ot. Azt is írja, hogy a diót és a mogyorót kopácsolva törli fel.

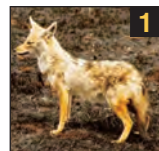
A „Nagy Brehm” magyar kiadása is felsorolja a madár nevei között a következőket: kurtakalapács, cinkeharkály, kék küllő, fakopács. Írja, hogy „...a fákról kopácsolva kéregdarabkákat vagdal le, bár a fába harkály módra lukat vágni nem tud”. Chernel István azt is hozzáteszi, hogy „...ha valamit talált, erősen kopácsol, s nemcsak nyakát, hanem egész testét hátrahajtja s gyorsan rángatja, hogy csőrcsapásainak megfelelő erőt kölcsönöz-hessen.” A Haraszthy-féle „Magyarország madarainak határozója” a fajok külsejét ismerteti, viselkedésüket nem, így a csuszka kopácsolását sem említi. A „Magyarország fészkelő madarai” a madarak viselkedését, táplálkozását tárgyalja, de madarunk kopácsolásáról nem szól. A Peterson-féle „Európa madarai” annyit mond, hogy „...a talált magokat a fatörzs repedéseibe szorítja, és ott kopácsolja fel.” A Magyar Könyvklub „Szárzöldi madarak” c. könyve úgy fogalmaz, hogy „...a laza kérget néha le is fejt.” Ország Mihály madárhangkaszettáján a csuszka énekhang-variációi mellett pergő dobolása is szerepel. Szóval lett volna honnan megtanulnom, hogy a csuszka is kopácsol, ha eddig soha nem is láttam.

Nádai Béla

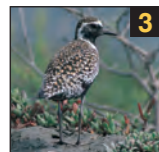

Rejtvény

NEM MIND FÉNYLIK, AMI ARANY!

1

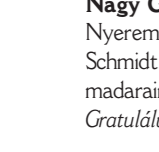
2

3

4

5

6

Különböző állat- és növényneveinkben gyakorta szerepel az „arany” faji jelzőként (például aranyalmalé). Feladványunkban is ilyen fajok képeit válogattuk össze, vagyis segítségként eláruljuk, hogy valamennyiük nevében szerepel az említett jelző. Megoldásként beküldendő a fotókon látható fajok neve.

A megfejtéseket **november 15-ig** várjuk az MME címére:
1121 Budapest, Költő utca 21.

A *Madártávlát* 2004. július–augusztusi számában feladott rejtvény helyes megoldása: I-F, 2-C, 3-B, 4-E, 5-A, 6-D.

Nyerteseink:
Gárdián Dóra, Szeged
Kónya Kitti, Bócs
Nagy Gyula, Várdomb
Nyereményük:
Schmidt Egon Legszebben éneklő madaraink c. könyve.
Gratulálunk!

BARAKA

Járj végére a világnak!

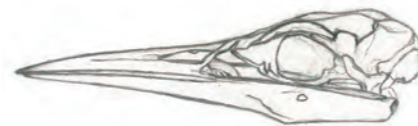
**KALANDTÚRÁK, GYALOGTÚRÁK, AKTÍV, PIHENÉS
A BÜKKTŐL A HIMALÁJÁIG...**

Európa • Ázsia • Afrika • Dél-Amerika

3525 MISKOLC, KAZINCZY U. 2.
TELEFON: (46) 509-440, FAX: (46) 509-441
WWW.BARAKA.HU

MADÁR TÁVLAT

A Madártávlátban ezúttal természetkedvelő diákok rajzait mutatjuk be.

Bö lö mbika – Balogh Gabriella rajza

Szár csa – Németh Máté rajza

Fogoly – Csorba Máté rajza

Récefióka – Jászberényi Dániel rajza

Nagy goda – Mézes Tamás rajza

Bí bic – Pintér Ágnes rajza

Tollas Dinók

szeptember 10-től
az új épületben

MAGYAR
TERMÉSZET-
TUDOMÁNYI
MŰZEUM

Tópart, korallzátony, bálnacsontváz...

Bp., Ludovika tér 2-6. • Tel.: 210-1085 • www.mttm.hu

Allianz
Hungária

NATIONAL
GEOGRAPHIC
CHANNEL

PESTI+1

